

Gotisk affaradag jul vid det bysantinska hövet

**UR KONSTANTIN PORPHYGENNETOS
DE CEREMONIIS, MED ANMÄRKNINGAR AV
NILS SJÖBERG, JOHANN JAKOB REISKE,
MARTIN P:N NILSSON OCH PÄR SANDIN.**

Den svenska tidskriften *Fataburen* publicerade i årgång 1907 (s. 31–35) följande uppsats av antikvarien och konsthistorikern Nils Sjöberg (1871–1914). Det är en översättning av en text av Konstantin Porphyrogenetos (jfr *KultOrg* 2/2005, s. 17–22) som handlar om den s.k. gotiska leken vid det bysantinska hovets julfirande. Vi återger texten här med kommentarer och förtydliganden [inom hakparentes], samt en efterskrift.

EN GERMANSK JULFEST I KONSTANTINOPEL PÅ 900-TALET.

Av N. Sjöberg.

Den byzantiske kejsaren Konstantin Porphyrogenetos (regerade 912–959)

skildrar i sin bok: *De ceremoniis aulæ Byzantinæ*, I: 83 [= vol. 2, s. 181 ff. Vogt], på följande sätt:

Saker som äro att iakttaga vid nittonsoffors- eller nittonbordsfesten, under hvilken den s. k. gotiska leken firas.

På nionde dagen i dodekaemos eller de tolf dagar, som följa näst efter Kristi födelsefest, och som tillbringas under glädje och gamman, när herrarna skola sätta sig till middagen, som brukar kallas vinskördsmiddagen, då stå vid de båda ingångarna till den stora matsalen med de nitton sifforna de, som äro färdiga att utföra den gotiska leken. De stå uppställda på följande sätt. Framför den vänstra ingången till matsalen, där också amiralen står, står chefen för veneterna¹ med en del gemene och flöjtblåsare ur sin afdelning. Bakom honom stå två goter klädda i gounia² med håret utåt och masker af olika utseenden, samt i vänstra handen skölden, i den högra däremot spön. Detsamma gäller ock chefen och en del af prasinernas parti, som stå vid högra ingången tillsammans med chefen för livvakten. Så snart kejsaren kommit från bollspelet till häst, befäller han ceremonimästaren att införa dessa, och denna i sin tur generalintendenten för skådespelen. Sedan denne därefter gått ut ur stora matsalen, befäller han dem komma in. De skynda då hastigt in och slå på samma gång med spöna på sköldarna, som de bära, och åstadkomma därigenom ett stort buller, i det de ideligen ropa: jul, jul,³ [i handskrifterna står *toul* (τούλ): se nedan] och nalkas så nästan ända fram till det heliga bordet. Då de äro straxt bredvid detta, springa de två afdelningarna från båda sidor tillsammans, så att de bilda en dubbelkrets. Sedan de på detta sätt sprungit tre gånger kring det heliga bordet, drager sig hvardera afdelningen tillbaka till sin plats, veneterna till vänstra sidan och prasinerna till den högra, och de af de två partierna, som kallas goter, uppläsa den s. k. gotiska sången:

Gaudeas, bonas vicinias, hagia!⁴
Gaudete, socii bonam diem concertantes, hagia:
Bonam horam tutubantes
Bonum amorem inspicientes!
Ecce salvati nos, nana, deus, deus,
Die vaciva, nana, a dæmone
Cum jubilatu jubilus jubilantes, nana
Jubilus jubilantes, nana.

Då Ezekiel förde krig mot assyrerna, anana
satte han sitt enda hopp till människornas kärleksfulle gud, anana,
och underkufvade stammarna och de gudlösas uppror, hagia.
Må frälsaren, o gode herre, nana,
lägga som slaf för dina fötter hvarje din ovän.

Iber, Iber, jam tu incurvo tergo retrois, nana. Sic adeas imperatores.⁵

[Handskriften ger enl. Müller 1882, 445: γούζας | βονας βηκηδίας ἄγια
γαυδέντες ἔλκηβόνιδες ἐνκέρτυς | ἄγια βόνα ώρα τούτου βάντες βόνα
ἀμόρε ἐπισκύαντες || ny sida || ἰδεσαλβάτους νανα δέους δέους σεβακιβα
νανά | δευμονο | γυγγύβελε γυβίλους γυβέλαρες νανα γυβίλους
γυβέλαρες | νανα τοῦγεγδεμα δὲ τούλβελε νικάτω τουλδο νανα ὁ Ἐζε|κίας
ἐν τοῖς πολέμοις καθοπλισάμενος Ἀσσυρίοις ἀνανα | τὴν ἐλπίδα καὶ μόνην
ἔχων Θεοῦ τοῦ φιλανθρώπου νανα πάντα | ὑπέταξεν ἔθνη καὶ ἀθέων τὴν
τυραννίδα ἄγια ὁ σωτήρ, ἀγα|θοὶ δεσπότης νανα πάντα ἐχθρόν σας δουλώσει
πρὸ τῶν πο|δῶν σας ἴβερ ἰβερίεμ τοῦ ἰγγερούα γεργερεθρῶ νανα |
σικαδιασε περέτουρες. Några germanska ord går nog tyvärr inte att hitta här,
utan det är otvivelaktigt så att det mesta är förvanskad latin, en del grekiska
– det framkommer av en lika förvanskad ordlista längre fram i texten, som
återställts i korrekt skick av Kraus (1895) 239ff. Vi översätter först latinet som
Sjöberg återgett ovan efter Kraus (252):

Gläd dig [sic], goda grannar! (*hayia*)
Gläden eder, kamrater som firar den goda dagen! (*hayia*)
Ropande den goda tiden
beskådande den goda kärleken!
Se vi är frälsta, (*nana*) Gud, Gud,
på vilodagen, (*nana*) från demonen
med jubel jublande jubelrop, (*nana*)
jublande jubelrop. (*nana*)

(Då ... ovän.)

Iber, Iber, nu går du med böjd rygg tillbaka. (*nana*) Så får du gå till kejsarna!

Hayia, nana, anana etc. är grekiska musiktermer, s.k. solmisationstecken,

och betecknar toner eller tonarter (Kraus 1895, 246ff.). En del av den latinska rekonstruktionen är högst osäker. Kraus anser (s. 250–51), inte utan trovärdighet, att *Iber* bör syfta på georgierna, vilkas land av Bysans ansågs höra till imperiet, men som på niohundratalet var mestadels självständigt och vållade stora problem: dessa kallades på latin (*h*)*iberes*, och landet omnämns hos andra bysantinska författare, även Konstantin tidigare i boken, som Ἰβερία eller Ἰβηρία. Den sång som återges tycks alltså egentligen inte ha någonting överhuvudtaget att göra med gotisk eller germansk sed; Sjöberg kallar den också nedan "ett af de vanliga lofkväderna till kejsarens ära". Se dock slutet av artikeln.]

Sedan detta blifvit sagdt af goterna vid båda partierna, uppläsa de båda cheferna tillsammans med de gemene af båda partierna denna sång, som består af lika många verser som det grekiska språket har bokstäfver, och hvaraf hvar vers börjar med den grekiska bokstaf, som svarar mot dess ordningsföljd. Den lyder så:

Anana. Af Guds obesegrade hand har du blifvit krönt, o himmelske herre, med segerns pris. – Bevisat har du dig såsom en önskvärd välgörare för hela jorden. – Gentemot fiender ädelmodig och stark, – gifvande åt romaren lifbringande välgärningar.

Sedan dessa fyra verser blifvit sagda, upprepa cheferna formeln: Hagias ta anate anetane, och därefter fortsätter versen:

Dina befallningar gälla bland fienden mer än vapen. – Du som är romarnas lif och rikedom men utlänningarnas fall och fördärf. – I dig har staten ett befäst läger. – På din tron, o välgörare, har Gud gifvit dig kamrater, blomstrande unga grenar födda af dig.

Sedan detta blifvit sagdt, säga cheferna till goterna ordet: ampaato, i det de på samma gång gifva dem en vink med hufvudet och handen, och goterna dansa ringdans omkring de två cheferna och slå på sina sköldar med spöna, sägande: jul, jul [*toul, toul*]; därefter skiljas de och återvända till sina platser. Cheferna däremot fortsätta att uppläsa sin dikt: I ... K ... L ... M . . . Sedan äfven dessa fyra verser blifvit sagda, sker det så som förut är berättadt, och sedan goterna åter skiljt sig åt, är turen att uppläsa dikten åter hos cheferna: N ... X ... O ... P ... Sedan dessa fyra verser blifvit sagda, svänger åter de uppträdandes krets rundt, och

därefter framsäger åter afdelningarnas anförare verser börjande med: R ... S ... T ... Y... Sedan detsamma blifvit upprepadt för sista gången, säga till slut cheferna: Dina dygder utsända det kraftiga ljuset, och det i hela din makt. Må Kristus vara med eder alla, beskyddande och omhuldande eder, o I herrar och styrare af landets öde, som regeren genom hans beslut och vilja.

Sedan den alfabetiska sången slutats, säga cheferna polychronium eller: Må Gud göra ditt välde långvarigt. Men goterna slå med spöna på sina sköldar, ropa ideligen: jul, jul [*toul, toul*], och springa ut, veneterna till vänster, prasinerna till höger.

Redan tidigt började tyska germanister sysselsätta sig med denna beskrifning. Så Massman⁶ och J. Grimm.⁷ Det är likväl hufvudsakligen den "gotiska sången" som intresserar dem. Denna är nämligen transkriberad med grekiska bokstäfver och så omkastad och korrumpierad, att dessa båda lärda trodde sig här se en verklig gotisk sång. Då det sedan uppvisades, att textens underlag varit latin, då denna blifvit rekonstruerad,⁸ och det visat sig endast vara ett af de vanliga lofkväderna till kejsarens ära, synes det som om beskrifningen ej vidare intresserat dem.

Ser man närmare på hvad kejsar Konstantin här berättar, märker man snart, att denna fest är sammansatt af två moment. Det är ett främmande, tydligen germanskt folk, som inför kejsaren uppför sina julceremonier, men dessa afbrytas allt som oftast af de poetiska allokationer till kejsaren, som utgjorde en af de viktigaste beståndsdelarna af det byzantinska hofceremonielet. Dessa ha tydligen mest intresserat författaren här som öfverallt annorstädes i hans arbete. Se vi bort från dessa, återstår följande.

Två afdelningar, den ena från livvakten och den andra från flottan, uppträda jämte sina chefer inför kejsaren. Vid hvardera afdelningen förekomma två personer utklädda i pälsar med håret utåt och i masker. Samtliga äro beväpnade med sköldar och spön, och under det de slå med spöna på sköldarna och ropa: jul, utföra de ringdanser.

Hvilka äro nu dessa uppträdande? Författaren kallar dem prasiner och veneter, men detta är endast namn på delar af hären. De fyra utklädda kallar han däremot goter, och stundom kallar han samtliga de uppträdande så. Men vid denna tid funnos inga goter i Konstantinopel. De hade försvunnit ur de främmande legotrupporna vid midten af 500-talet.⁹ Vid denna tid var det ryssar, hvarmed

då förstods i Ryssland bosatta svenskar, och varjäger, d. v. s. skandinaver, som utgjorde det germanska elementet inom dessa.

Två omständigheter synas mig dessutom tala för att det verkligen är varingarna det här är fråga om. Först den, att det var en afdelning af livvakten och en af flottan, som deltog i leken, således från de delar af hären, i hvilka varingarna tjänstgjorde. Så också att vi från en senare tid veta, att varingarna verkligen deltog i kejsarens julfirande. Den Georgios Kodinos tillskrifna boken "De officiis" från mitten af 1300-talet, skrifven som tillägg och utvidgning af De ceremoniis, säger i sin beskrifning af kejsarens måltid på juldagen: "Sedan komma också varingarna och önska många år på sitt språk, nämligen engelska, och genom att parvis hopslå sina yxor åstadkomma de stort buller." [Pseudo-Kodinos, *De officiis* s. 209–10 Verpeaux]

Jag skulle således vara böjd för att tro, att kejsar Konstantin Porphyrogenetos här gifvit oss den äldsta kända beskrifning af några skandinaviska julceremonier.

[Sjöbergs] Noter:

- 1 Veneter och prasiner voro från början cirkuspartier, men hade vid denna tid blifvit en indelning för hof, här och administration.
- 2 Pellicea Saxonica (Luitprand: Legat. Constant. Antw. 1640, sid. 146). Engelska: gown, antagligen en speciellt germansk dräkt (C. Müller i Zeitschr. f. Deutsch. Philol. 14, s. 444), Rhenones aut pallia pellicca (Reiskes latinska öfversättning i Corpus script. hist. Byzant.).
- 3 C. Müller. Zeitschr. f. deutsche Philologie 14, 1882, s. 448, anser textens τούλ felskrifvet för γούλ. Ännu lättare är det att förklara det som felskrifning för ιούλ.
- 4 Hagia, nana, anana: musiktermer.
- 5 Efter C. Kraus' rekonstruktion af texten i Beiträge zur Gesch. d. Deutsch. Sprache 20, s. 224 ff.
- 6 Haupts Zeitschr. f. deutsch. Alterth. I. 1841.
- 7 Geschichte d. deutschen Sprache, I. 1848, s. 451.
- 8 Hufvudsakligen genom C. Müller i Zeitschr. für deutsche Philologie, 14, 1882, och C. Kraus i Beiträge zur Geschichte d. deutschen Sprache, 20, 1895.
- 9 Reiskes kommentar till De ceremoniis. Bonnupplagan, s. 356.

Så långt Sjöberg, vars referens till Pseudo-Kodinos i själva verket är hämtad ur Johann Jakob Reiskes kommentar (1751–1766) till Konstantins grekiska text. Vi ska översätta

en del av denna spränglärda utredning på latin nedan, vilken erbjuder högintressant etnologiskt material, även om det kanske inte kommer att visa sig direkt relevant för Konstantins goter. Reiske sammankopplar först den gotiska leken med de s.k. "sarmatiska spel" som i *Historia Augusta* 19.3 sägs vara de ljuvaste som finns och bland annat "framställde Cyklopen". Sarmaterna var ett nordiranskt folk vars landområde av vissa historiker sades gränsa till germanernas i norr (t.ex. Tacitus, *Germania* 1.1). Reiske hävdar sålunda att goter och sarmater var "av samma nation" och antyder därefter att de sarmatiska spelen – som alltså enligt Reiske är identiska med Konstantins gotiska – skulle ha givit upphov till de grekiska satyrspelen (*Cyklopen* heter ett satyrspel av Euripides) – och därmed förstås indirekt även till tragedien, som enligt Aristoteles härstammar från satyrspelen.

Därefter nyktrar han till. Vi översätter ur den postuma utgåvan av Reiskes edition (Reiske 1830, 356–57):

Även i Kodinos tid, dvs. det konstantinopolitanska imperiets sista, utfördes dessa lekar, ja till och med hos vår egen allmoge, den saxiska, har de – om än mer sällan i bruk – faktiskt iakttagits. Kodinos berättar i sin beskrivning [...] av det bysantinska hovets firande av Kristi födelse sålunda: [Se Sjöbergs översättning ovan.] Jag anför även det som följer: [från grekiskan: "efter att alla vid hovet i tur och ordning önskat många år, ända till vardarioterna (även dessa på sitt gamla modersmål, persiska) så kommer sångarna och sjunger *polychronion* och sedan kontakiet "Jungfrun föder idag den över varat stående"].

Denna beskrivning överensstämmer väl med vår Konstantins beskrivning, eller snarare den äldre författarens från vilken han hämtade den, kanske Petrus Magister [= Petrus Patricius, ca 500–565] eller någon annan som verkade vid den tid då goterna alltjämt tjänade som soldater i palatset. Ty från ungefär Justinianus tid [527–565] upphör goternas namn att nämnas, och i deras plats följer i *Hetaireian* (dvs. den palatssoldatesk som sattes samman av utländska nationer) väringar och franker, saracener, ferganer, kazarer och andra. Alltså kom dessa goter, eller greker klädda i gotisk dräkt, till salen och gratulerade kejsaren på högtidsdagen i sin lustiga, eller snarare hemska, kostymering, och bad om en liten gåva. De var alltså i sin fruktansvärda mundering i sanning "gotiska", dvs. skräckinjagande och absurda skådespelare och mendikanter. Och vi idag? Vi leker samma lek. De som kallades goter på den tiden kallas hos oss idag *Rupert Knekt* och *riddarna* eller *soldaterna Rupert*. Ty liksom dessa, vare sig de är goter eller klädda i gotisk mundering, det vill säga iförda ruggiga och oborstade skinn av varg, björn,

Knut Lavard på en medeltida kalkmålning i Vigersteds kyrka strax utanför Ringsted. Foto: Fredrik Tersmeden, Lund. (fr. http://sv.wikipedia.org/wiki/Knut_Lavard)

vildsvin och hjort, drog de omkring inte blott i hovsalen utan även i staden, dansade vapendans, skrämde dem de mötte genom att slå vapnen mot varandra, och utkrävde gåvor med sträng uppsyn. Dem som inte gav slog de med piskor, eller skällde åtminstone ut: så gör även idag de såkallade soldaterna Rupert allt likadant under festen för Kristi födsel och hela *Dodecaemeron* (in *den zwölf Nächten*), eller de tolv dagar vilka sträcker sig från firandet av Kristi födsel ända till firandet av epiphaniën. Som pojke såg jag, och förskräcktes av, resliga ynglingar iklädda pälsar, med horn i pannan och med anletena svärtade med sot, hållande glödande kol mellan tänderna som de med sin andning fick att flamma upp, och sålunda med gnistor hit och dit liksom sprutande eld, och de sprang omkring med säckar i vilka de hotade att stoppa de små pojkar de mötte, och larmade med slag i cymbaler och vansinnigt oväsen. Att detsamma skett under medeltiden visar Du Cange, Gloss.Lt. [Du Cange 1840–1850] under uppslagsorden *Cervula*, *Iotici* (dvs. *ludi Gothici*), *Kalendae* och *Vetula*; därur citerar jag en passage från *Vita S. Eligii* L. II. c. 15: "ingen må i januari utföra skändliga och löjliga verk, som *vetulae*, *cervula*, *iotici*". Dessa demonhärmarer kallades under medeltiden *fugillatores*, från *fugus*, dvs. *focus*, eld.

Den gotiska leken skulle alltså vara ett tiggeri i stil med allhelgonahelgens "trick-or-treat"? Sic transit gloria Gothorum. Men det står faktiskt ingenting i Konstantins text om att goterna ber om en gåva från kejsaren, och det finns dessutom en annan germansk sed som stämmer bättre överens med det Konstantin beskriver, även om de båda mycket väl i den medeltida traditionen kan ha sammanblandats under namnet "gotisk", vilket ju kom att betyda "barbarisk" i största allmänhet.

Det som är särskilt intressant med Konstantins goter är nämligen att de har spön eller ris i händerna (Konstantin använder det latinska lånordet *virga*, som betyder "slank gren, kvist, ris, spö, vidja" eller "kvast"), med vilka de slår på sköldarna under högljutt rop. Detta påminner mycket om något vi kan läsa om i Martin P:n Nilssons *Årets folkliga fester* (Nilsson 1936), nämligen det Snorre kallar *affaradagr jólar*, "julens avfärdsdag", som ägde rum efter vintersolståndet. Annandag jul och den 7 januari är två datum som nämns, fast det i Konstantins fall tycks ha rört sig om nyårsdagen. Upprinnelsen till seden är att mörkrets väsen, döda och odöda andar, vättar, alfer osv. ökar i makt och aktivitet under vinterhalvåret, för att vara som starkast vid vintersolståndet. Under julen, fram till årets mörkaste dag, måste man blidka dem, sätta fram mat och öl åt dem: t.ex. åt de s.k. julsvennerna som hemsökte vissa delar av Norge, eller åt *oskoreien* eller *julereien*, den vilda jakten, som skrämde slag på djuren och tog mat från de julfirande i Norden, med eller mot deras vilja (detta bör vara upprinnelsen

till de seder Reiske beskriver, där de levande klär ut sig till demoner och oknytt för att tugga mat). Särskilt var det dock de döda som var oroliga, de firade t.ex. mässa i kyrkan på natten (i julottan hände det att man fann jord från gravarna på kyrkbänkarna), och de besökte hemmen (Nilsson 1936, 185–90). Under julnatten var de som starkast, men sedan kunde man driva bort dem:

Tjugonedag Knut kör julen ut; då rensade man huset från jultidens gäster; den kallas i Sverige även för "farängladagen"; änglarna fara sin kos. Så ljusa gäster skulle man väl ej behöva driva ut; i själva verket är det själarna man driver bort, sedan deras tid är ute. På samma sätt slutade själafesten i det gamla Grekland med att man visade själarna på dörren: "ut i själar, Anthesterierna äro slut!" En dylik sed har funnits i Sverige men är ändå till oigenkännlighet omformad i det redan av Rudbeck omnämnda gästbudskriget (s. 275 [se nedan]); i Norge är den bevarad i drastisk tydlighet; man jagar ut julen med björkris. Folk går omkring med kvastar, ropar och slår i varje hörn och slutar vid dörren. På norska runstavar betecknas därför "affaradag jul" (den 7 januari) med en piska. [...] I en annan norsk berättelse förlägges bruket till annandagen; stora och små beväpnade sig med störrar och stänger, slogo under sängar och skåp och ropade: "ut dvärg om dörren, in korn åt korna!" Här ha gästerna varit andra än de döde, men även alfer och troll kunde behöva visas på dörren. (Nilsson 1936, 191)

Det Konstantin beskriver kan sålunda vara en version – om ett minne av goternas seder på fyrahundratalet eller de skandinaviska varingarnas autentiska helgfirande låter jag vara osagt – av utdrivningsarbetet efter julfirandet. Överallt i handskriften där Sjöberg har skrivit "jul" står det egentligen *toul* (τούλ).; Ingen har kunnat förklara vad det ska betyda eller varför, om det nu skulle röra sig om en felskrivning av "jul" (ἰούλ eller γούλ), den i så fall förekommer på flera av varandra oberoende ställen. Man kunde istället föreslå att det rör sig om en förvrängning av *ut Jul* (jfr "ut dvärg om dörren" i den ovan nämnda norska seden), dvs. att Jul här betecknar inte bara högtiden utan även det kollektiva oknytt som då äger makt, alternativt själva den mörke chefsvädden.

Knut [efter hertig Knut Lavard som led martyrdöden den 7 januari 1131 och fick ge namn åt högtiden i kristen tid] betecknas på de flesta runstavar med ett upp- och nedvänt horn: julölet är utdruckt och julen är slut, på somliga med en piska: Knut kör julen ut. Frasen, att julen köres, piskas eller drives ut, grundar sig på ett verkligt bruk, och vad man har att söka för mening i detta, ha vi förut sett (s. 191 [ovan]). Rudbeck omtalar en sed, som bildar en målerisk avslutning på julen, det

berömda gästbudskriget. Husbonden går in i stugan, där julbordet hela helgen stått dukat. Han hugger sin yxa fast i golvet. En av pigorna följer honom med en kvast, köksan med en kniv och en sked, källardrängen med tappen till den tomma öltunnan. Så drivas julgästerna ut. Detta gästbudskrig är en ombildning av en äldre ovan (s. 191) berörd sed med djupare innebörd. Seden är folklig; det berättas från Västmanland, att på kvällen tjugonedag Knut ett riktigt patrisk kommer inrusande groteskt kostymerat och beväpnat med kvastar, med vilka de sopa och skrapa i alla vinklar och vrår, allt under det de ropa "nu sopa vi ut julen!" (Nilsson 1936, 275).

Om man ändå vill försöka hitta spår av något ursprungligt germanskt i den s.k. "gotiska sången", kunde man ta fasta på den sista raden och ordet *iber*. Om detta ursprungligen inte handlade om Georgien, utan var vulgärlatin för "vinter" (jfr fr. *hiver*), så får vi en betydelse som faktiskt passar i sammanhanget: nämligen *Vinter, vinter, nu vänder du med böjd rygg åter*. Kring detta kunde redaktörer och skrivare senare ha fabulerat ihop någonting som blir begripligt ur imperial synpunkt. Men detta förblir förstas lösa spekulationer.

Referenser

- S:R DU CANGE, C. DU FRESNE.** (1840–1850). *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis conditum a Carolo Dufresne domino Du Cange: Cum supplementis integris P. Carpenterii, Adelungii, aliorum, suisque digessit G. A. L. Henschel* (Vol. 1–7). Paris. Åtkomst från <http://bit.ly/4Ng2oH>.
- KRAUS, C.** (1895). Das gotische Weihnachtsspiel. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, 20, 224–57.
- MÜLLER, C.** (1882). Ein altgermanisches Weihnachtspiel genant das Gotische. *Zeitschrift für deutsche Philologie*, 14, 442–60. Åtkomst från <http://www.archive.org/details/zeitschriftfrdph14berluoft>.
- NILSSON, M. P.** (1936). *Årets folkliga fester* (2. uppl.). Stockholm: Geber.
- REISKE, J. J.** (1830). *Constantini Porphyrogeniti imperatoris De cerimoniis aulae Byzantinae libri duo: Graece et latine e recensione Io. Iac. Reiskii cum eiusdem comentariis intergris* (2. uppl.), vol. 2. Bonn. Åtkomst från <http://bit.ly/8fNPmK>.

SJÖBERG, N. (1907). En germansk julfest i Konstantinopel på 900-talet. *Fataburen*, 1907, 31–35. Åtkomst från <http://runeberg.org/fataburen/1907/0035.html>.

VERPEAUX, J. (ED.). (1966). *Pseudo-Kodinos: Traité des offices*. Paris.

VOGT, A. (ED.). (1935–1940). *Constantin VII Porphyrogénète: Le livre des cérémonies* (Del 1–2, Vol. 1–2). Paris.